

18) DR. P. ROHRBACH "In Turan und Armenien auf den Pfaden russischer Weltpolitik".—Դ-ր Րօրբախ. «Տուրանում և Հայաստանում—ռուսաց համաշխարհային քաղաքականութեան հետքով»:

Գերմանացի ճանապարհորդների շարքում վերջին տարիներս մի պատկառելի տեղ է գրաւել աստուածաբանութեան դօկտօր Րօրբախը: Նա իր ճանապարհորդութիւնների ասպարէզ է ընտրել առաջաւոր Ասիան և միշտ էլ կարողանում է տալ ընթերցողներին հետաքրքրաշարժ նկարագրութիւններ, քաղաքական դիտողութիւններով համեմուտ:

Այսօրերի մէջ նա նկարագրում է իր ճանապարհորդութիւնը դէպի Կովկաս, Անդրկասպեան երկիրը՝ Սամարկանդ, Բուխարա և Մերվ: Նա հակիրճ կերպով պատկերացնում է իւրաքանչիւր երկրի և ազգաբնակչութեան առանձնայատկութիւնները, տեղ-տեղ կանգ առնելով քաղաքական-սօցիալական հանգամանքների վրայ:

Նրա կարծիքով ռուսաց ազդեցութիւնն ու իշխանութիւնը աւելի ուժեղ է Անդրկասպեան երկրում, քան թէ Կովկասում, քան թէ վրացիների ու հայերի մէջ: Այդ աջողութեան պատճառը ռուսների չափաւոր քաղաքականութիւնն է մահմեդականների վերաբերմամբ: Ռուսաստանը միշտ աշխատել է չգրգռել հպատակ մահմեդականների մոլեռանդութիւնն ու ատելութիւնը իր դէմ, միշտ խոյս է տուել անհամբերատարութիւնից ու խիստ միջոցներից:

Այդպիսի քաղաքականութիւնն ունի իր հեռաւոր նպատակները: Ռուսաստանը ձգտում է դէպի Հնդկաստան, դէպի օվկիանոս և հէնց դրա համար էլ նա նախապատրաստում է իր ճանապարհը: Այդ ճանապարհի վրայ ընկած է մահմեդական ազգաբնակչութիւնը, ուրեմն խելացիութիւն չէ նրա հետ թըշնամիանալը, նրա կրօնական դայրոյթը գրգռելը:

Այդ հեռաւոր նպատակը բաւական խոշոր դեր է խաղում նաև ռուս-թրքական յարաբերութիւնների մէջ: Սակայն այդ դեռ բոլորը չէ: Ռուսաստանի տնտեսական կեանքը օրէցօր զարգանում է: Նրա արդիւնաբերութիւնը կարիք է զգում նորանոր շուկաների: Ահա այդ կարիքն է, որ մղում է Ռուսաստանին դէպի հարաւ ու արեւելք, դէպի Պարսկաստան, Չինաստան ու նոյն իսկ Թիւրքիա:

Այդպիսի պայմաններում նա չի կարող թեթեւ պատճառով թշնամանալ սուլթանի հետ, որովհետև այդ դէպքում առաջ կը գայ միւս պետութիւնների միջամտութիւնը, ասպարէզի վրայ

կը դրուի չարաքաստիկ «արեւելեան հարցը», որոնք և վնաս կը հասցնեն վերոյիշեալ խաղաղ ձգտումներին:

Այդքանը ուստայ քաղաքականութեան մասին: Գալով նկարագրութեան միւս նիւթերին, պէտք է ասել, որ զլխաւոր տեղը բռնում են հայերը:

Յարգելի հեղինակը համառօտակի պատկերացնում է հայերի վիճակը կողակասում, նրանց կատարած անտեսական դերը, նրանց կուլտուրական առաջադիմութիւնը և այլն:

Ներկան աւելի պարզելու համար նա անցնում է անցեալին, առաջ է քաշում Հայոց հին պատմութիւնը և շեշտում է, թէ հայերը ամբողջ դարերի ընթացքում դիմացել են անվերջ հալածանքների, ունեցել են մարտիրոսական կեանք, բայց իբրև «մի կղզի բռնութեան մեծ ուկիանոսում» մնացել են «կենսուժ նախ, քաղաքակիրթ և քրիստոնեայ ազգ»:

Պ. Րօբբախ առաջ է բերում իր տեսակցութիւնը Կաթողիկոսի հետ: Նօրբախը մի տեղ նկատում է.

— Հայերին նմանեցնում են հրէաներին: Ասում են, որ հայ ազգը խաբերայ վաճառական է... բայց սխալ է: Հայը զուտ երկրագործ ժողովուրդ է, որ ապրում է իր արտերի, այգիների և հօտերի արդիւնքով... Շատ քիչ են այն քաղաքները, որտեղ հայ ազգաբնակիւթիւնը մի մեծ թիւ է կազմում... Հայը գիւղումն է: Գիւղ պէտք է գնալ նրան տեսնելու համար...

Հեղինակը խօսում է նաև հայ հոգեւորականութեան մասին ընդհանրապէս և յայտնում է, որ նրա մէջ կան շատերը եւրոպական հիմնաւոր կրթութեամբ:

Վերջում նա տալիս է Անիի աւերակների նկարագրութիւնն ու չարաքախտ պատմութիւնը, աւելացնելով.

— Անիի կործանման հետ մայր մտաւ հայի արեւը: Ամբողջ երկրում թաղաւորեց խաւարը, որը մնում է մինչև այժմ:

Ե. Թ.